

Η πρόσφατη πανδημία θα επηρεάσει την γαμηλιότητα στην Ελλάδα;

Βύρων Κοτζιμάνης*, Γεώργιος Κοντογιάννης**

DIRAP

dirap.demo@uth.gr

FLASH NEWS

2021#2

Η πανδημία του COVID-19 έχει επηρεάσει όλες τις ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη μας και, μέχρι στιγμής, ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στις επιπτώσεις της στη θνησιμότητα. Τίθεται, όμως, το ερώτημα εάν ο COVID-19 θα επηρεάσει αρνητικά και τις άλλες δημογραφικές μεταβλητές. Στο κείμενο που ακολουθεί επιχειρούμε να δώσουμε μια απάντηση στο ερώτημα του αν ο COVID-19 θα επηρεάσει τους γάμους στη χώρα μας. Αν και δεν διαθέτουμε ακόμη όλα τα αναγκαία δεδομένα για να απαντήσουμε τεκμηριωμένα, εκτιμούμε ότι η πανδημία θα οδηγήσει σε μια σημαντική πτώση των τελεσθέντων γάμων το 2020 – 2021, επηρεάζοντας εμμέσως και τις γεννήσεις των ετών 2021-2023, με δεδομένη την ισχυρή σχέση που υπάρχει στη χώρα μας ανάμεσα στον γάμο και την απόκτηση του πρώτου παιδιού.

COVID-19 και οι επιπτώσεις στους γάμους και την γαμηλιότητα

Στο σύντομο κείμενο που ακολουθεί θα εξετάσουμε ειδικότερα εάν -και κατά πόσο- θα επηρεασθούν οι γάμοι των γυναικών στη χώρα μας από την πανδημία. Οφείλουμε ταυτόχρονα να υπενθυμίσουμε, πριν προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο τιθέμενο ερώτημα, ότι οι γάμοι κάθε χρονιά είναι προϊόν δύο ανεξάρτητων παραγόντων: του πληθους των γυναικών & ανδρών σε ηλικία γάμου και της έντασης της γαμηλιότητας, δηλαδή του πόσες/πόσοι σε 1000 άτομα μιας γενεάς θα συνάψουν ένα γάμο (καθώς και της ηλικίας που θα παντρευτούν).

Είναι ακόμη σχετικά νωρίς για να απαντηθεί με ακρίβεια το ερώτημα αυτό (και κατ' επέκταση κατά πόσο η πανδημία θα επηρεάσει και την γαμηλιότητα των νεότερων γενεών), ακόμη και στις χώρες που θίχθηκαν από αυτήν λίγο νωρίτερα από ότι η Ελλάδα. Σε αντίθεση δε με τις επιπτώσεις της πανδημίας στην γονιμότητα και τις γεννήσεις, για τις οποίες στη διεθνή βιβλιογραφία διαθέτουμε κάποιες δημοσιεύσεις, μέχρι στιγμής το θέμα αυτό δεν έχει μέχρι στιγμής εξετασθεί.

Όσον αφορά την Ελλάδα, οι όποιες άμεσες επιπτώσεις θα πρέπει να αρχίσουν να καταγράφονται στους γάμους του δεύτερου εξαμήνου του 2020 για τους οποίους δεν διαθέτουμε ακόμη δεδομένα. Επομένως, δεν μπορούμε παρά να κάνουμε κάποιες υποθέσεις, λαμβάνοντας υπόψη και τα συμπεράσματα από την ανάλυση των μέχρι τώρα εξελίξεων της γαμηλιότητας και των γάμων τις τελευταίες δεκαετίες.

Στη χώρα μας (**Πίνακας 1**) το σύνολο των γάμων ακολουθεί πτωτική πορεία καθώς από 334 χιλ. την τετραετία 1956-59, μειώθηκε στους 272 χιλ. το 1980-83 και στους 194 χιλ. το 2016-2019. Το σύνολο αυτό περιλαμβάνει τόσο αυτούς των αγάμων (πρώτοι γάμοι) όσο και αυτούς των διαζευγμένων που ξαναπαντρεύονται. Περιλαμβάνει όμως και τους γάμους μη μονίμων κατοίκων της χώρας μας, δηλαδή ατόμων που διαμένουν μόνιμα μεν στο εξωτερικό αλλά παντρεύονται στην Ελλάδα. Οι γάμοι αυτοί αυξάνονται ταχέως τις τρεις τελευταίες δεκαετίες: ενώ δεν ξεπερνούσαν το 3,0% του συνόλου μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980, αποτελούν το 4,7% την τετραετία 2000-2003, το 6,2% το 2008-2011 και το 10,7% την τελευταία τετραετία (2016-2019). Η χώρα μας ελκύει επομένως όλο και περισσότερα άτομα (κυρίως αλλοδαπούς) που έρχονται για να τελέσουν τον γάμο τους σε αυτήν: 7,6 χιλ. το 1992-99, 13,8 χιλ. το 2008-2011 και 20,8 χιλ. το 2016-2019. Αν όμως δεν λάβουμε υπόψη τους γάμους αυτούς που συμπεριλαμβάνονται στο σύνολο, θα διαπιστώσουμε ότι οι γάμοι όσων ζουν μόνιμα στη χώρα μας μειώνονται με εντονότερους ρυθμούς, καθώς από 268 χιλ. το 1980-83 έχουν περιορισθεί στους 174 χιλ. το 2016-2019 (μείωση κατά 35% έναντι 28,5% του συνόλου των γάμων).

Αν εξετάσουμε τώρα την πορεία των πρώτων γάμων των γυναικών (**Πίνακας 1**), ειδικότερα δε αυτούς των μονίμων κατοίκων μας, θα διαπιστώσουμε ότι οι πτωτικές τάσεις είναι εντονότερες, καθώς από 255 χιλ. την τετραετία 1980-83 έχουν μειωθεί στις 153 χιλ. το 2016-19 (μείωση κατά 40%). Οφείλουμε όμως να σημειώσουμε ότι την τελευταία δεκαετία, με την αλλαγή του θεσμικού πλαισίου, τα σύμφωνα συμβίωσης αυξήθηκαν ταχύτατα, καθώς από μόνον 161 το 2009 εγγίζονται τις 8 χιλ. το 2019, με αποτέλεσμα κατά το έτος αυτό να αντιστοιχεί ένα σύμφωνο ανά πέντε πρώτους γάμους¹. Αν δε αθροίσουμε σύμφωνα² και πρώτους γάμους γυναικών μονίμων κατοίκων της χώρας μας, θα διαπιστώσουμε ότι η μείωσή τους ανέρχεται σε 28,5 χιλ. ανάμεσα στην τετραετία 2008-11 και 2016-19 (ήτοι σχεδόν 15%).

Ταυτόχρονα έχουμε όμως και σημαντικές μεταβολές διαχρονικά στη μέση ηλικία τέλεσης του πρώτου γάμου. Ο δείκτης αυτός ακολουθεί πτωτική πορεία από το 1950 έως το 1970, ενώ στη συνέχεια αυξάνεται από έτος σε έτος για να υπερβεί τα 30 έτη σήμερα. Την ίδια περίοδο, οι δείκτες ετήσιας έντασης της πρωτογαμηλιότητας³ μειώνονται από τα πολύ υψηλά επίπεδα των τριών πρώτων δεκαετιών (επίπεδα που οφείλονται βασικά στην πρωιμοποίηση των γάμων, στην τέλεσή τους δηλαδή σε όλο και μικρότερη ηλικία), λαμβάνοντας μετά το 2000, ακόμη και στα μη δισεκατο έτη, τιμές χαμηλότερες από τους 650 πρώτους γάμους επί 1000 γυναικών⁴. Το γεγονός δε ότι οι τιμές των δεικτών αυτών είναι τόσο χαμηλές, οφείλεται σε δυο βασικές αλλαγές της συμπεριφοράς των γυναικών που γεννήθηκαν μετά το 1960: στο ότι παντρεύονται σε ολοένα και μεγαλύτερη ηλικία ενώ ταυτόχρονα όλο και περισσότερες παραμένουν άγαμες και, δευτερευόντως, στο ότι αυξάνεται συνεχώς στις νεότερες γενεές (γυναίκες που γεννήθηκαν μετά το 1985) το ποσοστό αυτών που επιλέγει αντί του γάμου το σύμφωνο συμβίωσης.

Οφείλουμε όμως ταυτόχρονα να αναφέρουμε ότι η χώρα μας διαφοροποιείται από τη μεγάλη πλειοψηφία των ευρωπαϊκών χωρών καθώς χαρακτηρίζεται ακόμη από μια έντονη σχετικά γαμηλιότητα. Οι αντιλήψεις και στάσεις έναντι του θεσμού του γάμου ανάμεσα στην Ελλάδα και τις χώρες αυτές όπου οι συμπεριφορές στον τομέα αυτό θεωρείται ότι αποτελούν πλέον τμήμα αποκλειστικά της σφαίρας του ιδιωτικού βίου και η έννοια της «θεσμοθέτησης» της συμβίωσης έχει ατονήσει, παραμένουν σημαντικές. Φυσικά οι στάσεις και οι αντιλήψεις αλλάζουν και στην Ελλάδα, οι νεότερες γενεές τείνουν να υιοθετήσουν διαφορετικές συμπεριφορές από αυτές των γονιών τους και η πτώση τόσο των συγχρονικών όσο και των διαγενεακών δεικτών γαμηλιότητας στην χώρα μας είναι μια σαφής ένδειξη.

Η τρέχουσα πανδημία δεν πρόκειται να ξεπεραστεί πριν τα τέλη του 2021 και οι επιπτώσεις της δεν θα εκλείψουν την επόμενη μέρα, ενώ η πρότερη οικονομική κρίση έχει ήδη δημιουργήσει ένα αρνητικό για την σύναψη γάμου περιβάλλον. Η πανδημία και τα περιοριστικά μέτρα που υιοθετήθηκαν οδήγησαν στην ακύρωση πλήθους προγραμματισμένων γάμων, ενώ ταυτόχρονα ο COVID-19 έχει εντείνει την προ-υπάρχουσα ανασφάλεια για το μέλλον στις νεότερες ηλικίες και οι οικονομικές επιπτώσεις του τα αμέσως επόμενα χρόνια θα καταστήσουν δυσμενέστερο το υπάρχον περιβάλλον. Οι νεότερες γενεές επομένως, ακόμη και αν δεν αλλάξουν εξ αιτίας της πανδημίας τα σχέδιά τους, θα τα μεταθέσουν για λίγο αργότερα ενώ, ταυτόχρονα, είναι δεδομένο ότι οι αφίξεις αλλοδαπών δεν πρόκειται να επανέλθουν στα προ της πανδημίας επίπεδα νωρίτερα από το 2024.

Πίνακας 1

Περίοδοι	Σύνολο γάμων & συμφύσεων (χιλ.)	Σύνολο γάμων (χιλ.)	Γάμοι μη μονίμων κατοίκων (χιλ.)	% των γάμων μη μονίμων κατοίκων στο σύνολο των γάμων	Γάμοι μονίμων κατοίκων (χιλ.)	Σύνολο πρώτων γάμων γυναικών (χιλ.)	Α' γάμοι γυναικών μονίμων κατοίκων (χιλ.)	Α' γάμοι γυναικών μη μονίμων κατοίκων (χιλ.)	Μέση ηλικία στον Α' γάμο των γυναικών μονίμων κατοίκων	% των Α' γάμων γυναικών μονίμων κατοίκων στο σύνολο των Α' γάμων	Σύμφωνα (χιλ.)	Σύμφωνα, % Α' γάμων γυναικών μονίμων κατοίκων
1956-59	333,7	333,7				257,7			25,2			
1960-63	277,8	277,8				266,7			25,1			
1964-67	310,1	310,1				299,0			24,5			
1968-71	278,7	278,7				268,7			24,0			
1972-75	278,4	278,4				267,6			23,6			
1976-79	291,3	291,3				279,6			23,3			
1980-83	272,5	272,5	4,2	1,5	268,3	258,4	254,6	3,9	23,2	1,5		
1984-87	242,8	242,8	4,1	1,7	238,6	225,2	221,6	3,7	23,7	1,6		
1988-91	234,4	234,4	5,5	2,4	228,9	215,1	210,2	4,9	24,5	2,3		
1992-95	231,6	231,6	7,6	3,3	224,0	212,2	205,6	6,5	25,4	3,1		
1996-99	222,6	222,6	8,2	3,7	214,4	200,9	194,3	6,6	26,3	3,3		
2000-03	226,3	226,3	10,6	4,7	215,7	202,1	193,8	8,3	27,0	4,1		
2004-07	231,6	231,6	13,4	5,8	218,2	205,1	194,5	10,6	28,0	5,2		
2008-11	224,7	224,1	13,8	6,2	210,4	198,9	187,7	11,3	28,9	5,7	0,5	0,3
2012-15	212,8	207,7	17,5	8,4	190,2	182,5	168,0	14,5	29,5	7,9	5,1	3,0
2016-19	217,5	194,3	20,8	10,7	173,5	170,6	153,1	17,5	30,1	10,2	23,0	15,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ίδια επεξεργασία. * Οι τετραετίες είναι συγκρίσιμες καθώς το πρώτο έτος καθεμίας (όπου πάντοτε τελούνται λιγότεροι γάμοι) είναι δισκετο, ακολουθούμενο από τρία μη δισκετα έτη.

Οι αναμενόμενες επιπτώσεις στους γάμους και την γαμηλιότητα την τετραετία 2020-2023 διαγράφονται επομένως ήδη:

- 1) Τόσο το σύνολο των γάμων, όσο και αυτό των πρώτων γάμων θα επηρεασθεί από την κατακόρυφη πτώση των ενώσεων που τελούνται στη χώρα μας από τους μη μόνιμους κάτοικους της (κυρίως αλλοδαπούς), που έρχονται για “γαμηλιό” τουρισμό. Το πλήθος των ενώσεων αυτών θα είναι πιθανότατα το 2020-23 κατά 40% μειωμένο σε σχέση με αυτό της τετραετίας 2016-19. Αυτό φυσικά δεν θα επηρεάσει την γαμηλιότητα των μονίμων κατοίκων της χώρας μας, αλλά θα στερήσει από σημαντικά έσοδα τις ελάχιστες περιοχές της (Ρόδο, Σαντορίνη, Κέρκυρα, Ζάκυνθο) που επωφελούνται οικονομικά από την ιδιότυπη αυτή μορφή τουρισμού.
- 2) Το σύνολο των γάμων και των πρώτων γάμων των μονίμων κατοίκων της χώρας μας θα συρρικνωθεί σημαντικά το 2020 και το 2021 (τουλάχιστον κατά 30% σε σχέση με την διετία 2016-2017), παρόλη την αναμενόμενη αύξησή τους το τελευταίο τετράμηνο του 2021. Η αύξηση αυτή θα συνεχισθεί το 2022, ενώ ταυτόχρονα θα ανέβει και η μέση ηλικία στο γάμο που, και προ της πανδημίας, ήταν ήδη υψηλή (πάνω από τα 30,0 έτη στον πρώτο γάμο το 2019). Η απόκτηση παιδιού στη χώρα μας είναι όμως άμεσα συνδεδεμένη με τον γάμο, καθώς μόλις το 12% μόνον των γεννήσεων είναι εκτός έγγαμης συμβίωσης (έναντι του 42% κατά μέσο όρο στην Ε.Ε) ενώ το πρώτο παιδί αποκτάται σε λιγότερο από ένα έτος μετά την τέλεσή του γάμου. Αυτό θα επηρεάσει αρχικά τις πρώτες γεννήσεις⁵ των ετών 2021 και 2022 και, στη συνέχεια, εν μέρει, και τις γεννήσεις των υπολοίπων παιδιών, καθώς η αύξηση της μέσης ηλικίας των γυναικών δημιουργεί πρόσθετα εμπόδια στην τεκνοποίηση⁶.
- 3) Με βάση τα προαναφερθέντα, οι ετήσιοι δείκτες γαμηλιότητας των γυναικών θα σημειώσουν σημαντική πτώση το 2020 και 2021 για να ανακάμψουν το 2022 και 2023.
- 4) Η επιδείνωση του ήδη μη ευνοϊκού περιβάλλοντος – λόγω και του κορονοϊού αλλά και της πρότερης οικονομικής κρίσης – για την σύναψη μιας θεσμικά κατοχυρωμένης ένωσης, σε συνδυασμό με τις προ-υπάρχουσες τάσεις στις νεότερες γενεές για μη δέσμευση, θα οδηγήσει και στην αύξηση των % των αγάμων στις γυναίκες που γεννήθηκαν μετά τα μέσα της δεκαετίας του '80⁷. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την προαναφερθείσα σχέση γάμου – απόκτησης παιδιού, αναμένεται να επηρεάσει επομένως αρνητικά τις γεννήσεις, όχι μόνον βραχυπρόθεσμα, αλλά και μεσοπρόθεσμα.

¹ Θα πρέπει όμως να αναφέρουμε ότι ένα τμήμα των ατόμων σε σύμφωνο συμβίωσης μετά από κάποιο χρόνο παντρεύονται και η πράξη αυτή καταγράφεται πλέον ως γάμος. Δυστυχώς μέχρι σήμερα η ΕΛΣΤΑΤ δεν δημοσιοποιεί τους πρώτους γάμους που προέρχονται από σύμφωνα, όπως δεν διαθέτει στοιχεία για την ηλικία και τα άλλα χαρακτηριστικά των ατόμων που συνάπτουν ένα σύμφωνο, παρόλο που ο θεσμικά κατοχυρωμένος αυτός τύπος συμβίωσης δεν είναι πλέον περιθωριακός και η διερεύνησή του παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον.

² Στην υπόθεση ότι όλοι όσοι έχουν συνάψει ένα σύμφωνο συμβίωσης ήταν άγαμοι.

³ Αριθμός πρώτων γάμων που αναμένεται να συναφθούν από μια «πλασματική» γενεά 1.000 γυναικών, αν ακολουθήσει το πρότυπο πρωτογαμηλιότητας ενός έτους, δεχόμενοι αξιωματικά την απουσία θανάτων. Υπολογίζεται ως το άθροισμα των συντελεστών πρωτογαμηλιότητας που προσμετρώνται στη διάρκεια του συγκεκριμένου έτους.

⁴ Οι τιμές αυτές όμως εξακολουθούν να παραμένουν από τις υψηλότερες ανάμεσα στις 27 χώρες της ΕΕ, όπου στα 2/3 των χωρών αυτών οι δείκτες είναι χαμηλότεροι από τους αντίστοιχους της Ελλάδας.

⁵ Οι πρώτες γεννήσεις αποτελούσαν το 45% του συνόλου των γεννήσεων την τετραετία 2016-2019.

⁶ Βλέπε και DIRAP Flash Mews, 1, 2021(<https://doi.org/10.6084/m9.figshare.14346770.v1>).

⁷ Το ποσοστό αυτό αυξάνεται συνεχώς στις μετρήσεις μετά το 1960 γενεές καθώς, αν σε 1000 γυναίκες που γεννήθηκαν το 1950-1960 μόνον 5% δεν είχαν κάνει έναν γάμο, το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 10% στη γενεά του 1965, και θα υπερβεί το 20% στην γενεά του 1970. Ταυτόχρονα αυξάνεται προοδευτικά στις μετρήσεις το 1955 γενεές η ηλικία στον πρώτο γάμο (από τα 23,5 έτη στις γυναίκες που γεννήθηκαν το 1955 στα 28 σχεδόν σε αυτές που γεννήθηκαν το 1975).

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΡΟΤΑΓΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ερευνητικό πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από το ΕΛ.Ι.Δ.Ε.Κ

